

Society». According to the thematic principle, publications about personalities of the Cossack leaders were dominant: 9 publications about B. Khmelnytskyi and Khmelnytskyi Uprising, 2 publications about I. Mazepa, 2 – about M. Doroshenko, one about I. Sirko, Petro Apostol, Y. Markovych, Tymosh Khmelnytskyi, P. Konashevych-Sahaidachnyi, I. Vyhovskiy;

19 researches are dedicated to the whole development of the Cossacks in different time periods, its social and economic and political situation; 5 publications cover the development of the Zaporizhian Sich (reviews of D. Yavornytskyi's works about Zaporizhian Cossacks are also included to this group); 6 studies cover the issues of the Cossack uprisings and the battles against the Ottoman Turks and Tatars.

The Cossack discourses at the end of the XIX century were studied by M. Hrushevskiy, S. Rudnytskyi, S. Tomashivskiy, Y. Barvinskyi, O. Tselevych, O. Shchurovskiy, M. Korduba, D. Korenets, O. Terletskiy, I. Franko and other researchers. Most of them formed the core of Hrushevskiy Lviv Historical School, which was known, first of all, by a sharp focus on the collection and publications of sources of the history of the Cossacks, as well as studies of the Cossack period in the context of state-building processes. This scientific corporation, to which the writers of the magazine belong, in the years since represented the state direction of historiography, seeing as the driving force of the historical process not only the masses, but the Ukrainian elite as a key stratum, which understood the importance of nation-building and therefore was a state-building factor of Ukrainian history.

Keywords: «Notes of Shevchenko Scientific Society», Cossack studios, Hrushevskiy Lviv Historical School, archeographical work, review.

До редакції надійшла 26.02.2018.

УДК. 94(477):050:613.261"19"

© Олена Пивоваренко
(Київ)

ПЕРІОДИЧНА ВЕГЕТАРІАНСЬКА ПРЕСА В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ. НА МАТЕРІАЛАХ ЖУРНАЛУ «ВЕГЕТАРИАНСКОЕ ОБОЗРЕНИЕ»

У статті йдеться про єдиний вегетаріанський друкований орган Російської імперії – журнал «Вегетарианское обозрение» започаткований 1909 р. Й. Перпером у м. Кишиневі, а з 1910 р. по травень 1915 р. виходив у м. Києві. Проаналізовано періодичність його друку, обсяг, ціну, редакційний склад, тематику, мету та завдання.

Визначено головних редакторів, видавців журналу та їхній персональний внесок у розвиток видання. Наголошено, що до складу співробітників редакція зараховувала понад 30 осіб, у тому числі Л.М. Толстого, який всіляко сприяв журналу.

Доведено, що журнал впродовж часу свого виходу постійно переживав нестачу фінансів. З'ясовано, що підтримувати його друк довгий час вдавалось виключно зусиллями та коштами співробітників і, в першу чергу, його редакторів. Прослідковано додаткові джерела фінансування журналу.

Ключові слова: вегетаріанство, «Вегетарианское обозрение», преса Російської імперії, журнал.

Кількість прихильників вегетаріанства зростає з кожним роком. За різними даними у світі від 3 до 10% людей є практикуючими вегетаріанцями. Не обійшли стороною ці процеси й сучасну Україну. Такий сплеск зацікавленості спричинений як світоглядно-етичними, так і медико-гігієнічними причинами. При цьому існує певний професійно-інформаційний вакуум. Субкультура вегетаріанства, що динамічно розвивається, потребує наукового осмислення представниками різних наук.

Присвячених історії вегетаріанства в Україні спеціальних наукових досліджень немає, при тому, що тільки в Києві на початку ХХ ст. діяло

два вегетаріанських товариства й виходило два періодичних вегетаріанських видання – «Вегетарианское обозрение» (надалі ВО) та «Вегетарианский вестник» (надалі ВВ). Побіжно вегетаріанський рух в Україні розглядається в роботах П. Бранга [1; 2]. Останнім часом з'явився ряд робіт, присвячених певним тематичним аспектам вегетаріанських видань [25; 37], однак спеціальних досліджень немає. Цю прогалину ми й маємо на меті заповнити.

Вегетаріанський рух, що прийшов в Російську імперію відносно пізно, дуже активно почав розвиватись лише на початку ХХ ст. Виникла нагальна потреба в періодичному виданні,

яке пропагувало б вегетаріанську ідею й виступало об'єднувачим фактором.

Перша вдала спроба створити такий друкований орган була здійснена в Санкт-Петербурзі. У січні 1904 р., особистими зусиллями Б.А. Долячко вийшов перший номер «Вегетарианского Вестника». Щоправда проіснував журнал лише півтора роки, впродовж яких вийшло 18 номерів. Через численні проблеми в червні 1905 р. видання довелось призупинити [13, с. 125].

Втілити в життя мрію про вегетаріанський журнал судилося Йосипу Овшиєвичу Перперу, який заснував за місцем свого проживання «Єдиний вегетаріанський журнал в Росії» [12, с. 315]. Офіційний дозвіл на відкриття журналу був отриманий 31 грудня 1908 р., а вже 19 січня 1909 р. вийшов перший номер у Кишиневі, де і виходив протягом року [34, с. 362]. Й. Перпер при підготовці журналу спирався на досвід попередників. Як стверджував сам засновник журналу: «Маючи перед собою опубліковані номери «Вегетаріанського Вісника» мені легше було започаткувати ... журнал» [13, с. 125].

Основною метою видання було «розповсюджувати в суспільстві гуманітарні ідеї та надавати допомогу порадами й роз'ясненнями усім, хто бажає приєднатися до вегетаріанського руху». Розрахований на широке коло читачів по всій Російській імперії журнал виходив російською мовою. Лозунг видання – «Хай живе життя!» [23, с. 1–2].

Програма журналу, що друкувалась на останній сторінці обкладинки передбачала: оригінальні та перекладені статті з питань вегетаріанства; популярні наукові повідомлення про вегетаріанський режим; хроніка вегетаріанського руху в Росії та за кордоном; переклади, реферати та витримки з інтернаціональної вегетаріанської літератури; внутрішні й закордонні кореспонденції; повідомлення про вегетаріанські трудові колонії та санаторії природного методу лікування; художня література: оповідання, вірші, новели, фейлетони та вірші в прозі; біографії та некрологи з портретами видатних вегетаріанських діячів; статті з історії інтернаціонального вегетаріанського руху; статті, повідомлення та нотатки з вегетаріанського кулінарного мистецтва з меню та способами приготування страв; бібліографію і критику; суміш; питання та відповіді щодо вегетаріанства; редакційні повідомлення; оголошення.

Друкувався журнал значно скромніше, ніж його попередник – на газетному папері, книжкового формату, спочатку обсягом 32 ст. [3, с. 18], а з перенесенням видання журналу 1910 р. до Ки-

єва кількість сторінок в номері практично ніколи не була сталою і могла коливатись від 32 до 46 ст., у спарених випусках подвоювалась. Починаючи з 1912 р., нумерація була наскрізною протягом року. Для матеріалів інформаційного характеру про тематику, зміст номерів, вартість тощо та рекламних оголошень використовувались сторінки обкладинки, які не нумерувались.

Виходив журнал щомісяця, 10 разів на рік, окрім червня і липня. У 1909–1910 рр. журнал мав сталу дату виходу – 15 числа кожного місяця, але вже при підписці на 1911 р. редакція журналу не закріплювала цього.

Річна передплата протягом усього періоду існування журналу залишалась сталою і з доставкою становила 3.50 руб., а на півроку (5 номерів) – 2 руб., накладним платежем – 4 руб., доставка за кордон – 4.50 руб. А от роздрібна ціна за окремий номер досить суттєво коливалась від 25 до 40 коп., подвійний номер – до 50 коп., в залежності від року. Витрати на доставку окремого номеру оцінювались редакцією у 10 коп. Починаючи з 1912 р. редакція запропонувала «особам, яким обтяжливо платити 3 руб. 50 коп.» платити по 2.50 руб. за рік. Але такі особи мали особисто звернутись до редакції, контора якої розташовувалась за адресою вул. Пушкінська 4 (з 1910 р.) [15, с. 39], а пізніше вул. Тарасівська 6 (з осені 1911 р.). Ця пропозиція стосувалась представників лише «трудолюбивих класів», але очевидно багато хто з передплатників ширше трактував цю пропозицію, тому редакція журналу неодноразово закликала доплатити 1 руб. [7].

Однак фінансові труднощі змусили видавців відмовитись від знижок вже при оголошенні підписки на 1914 р., але вони були відновлені при оголошенні підписки на 1915 р. для «робочих, селян і народних учителів».

Як рекламу, видання безкоштовно висилало бажаним детальні проспекти видання. Пересилка «пробного» номера в 1910–1912 рр. коштувала «5 семикопійочних марок», що приблизно відповідало вартості одного номера з пересилкою. Контора ВО регулярно займалась розповсюдженням вегетаріанської літератури, а у 1910 р. навіть безкоштовно розсилала «Короткий показник вегетаріанської літератури». Для передплатників журналу часто діяли знижки на вегетаріанську літературу. Вироблялась і власна поліграфічна продукція [29, с. 36–37; 31, с. 35; 32, с. 60].

Видавці постійно намагались поліпшити якість видання. Для більшої зручності зберігання річної підшивки видання редакцією у

1911 р. «замовлені спеціальні витончені палітурки». Обіцяли «покращити обкладинку та нумерацію сторінок» [10, с. 62]. Однак ці показники, за браком коштів, особливо з 1914 р., навіть погіршувались.

Розпродували й повний комплект номерів за минулі роки. У 1910 р. ціна повного комплекту журналу за 1909 р. коштувала 3 руб., в 1912 р. комплекти за попередні роки коштували по 3.50 руб., а в 1915 р. ціну було знижено до 2.50 р. відповідно. Щоправда незрозуміло, як редакція мала надати річну підбірку читачам, коли вже у № 1 за 1910 р. було зроблено оголошення, що № 2 і 3 за 1909 р. майже розпродані й окремо не продаються [30, с. 39].

До складу співробітників редакція зараховувала понад 30 осіб, прізвища, або/і псевдоніми яких розміщувались на останній сторінці обкладинки. Аналізуючи публікації в журналі, можна стверджувати, що всі працівники були авторами статей, ілюстрацій або навіть рубрик журналу. Деякі, як Старий Вегетаріанець (ймовірно А.Н. Занковський), вели свої рубрики постійно протягом усього часу існування журналу. Входив до складу співробітників журналу і Л.М. Толстой. Російський письменник, головний ідеолог вегетаріанського руху в Російській імперії сам запропонував журналу співпрацю, схвально відгукнувшись про № 1 «Вегетарианского обозрения» [12, с. 315].

Але справжній тягар по виданню журналу лежав на головних редакторах видання: Й.О. Перпер (1909 р.), О.Д. Кондратковська (з 1910 р.), Є.Л. Скловський (з № 4, 1911 р.), Й.Й. Перпер (№ 5, 1915 р.) та видавцях: Й.Й. Перпер (1909 р.), О.Д. Кондратковська (з № 2, 1910 р.), Л.М. Фіш та Й.О. Перпер (з № 4, 1911 р.). Засновник ВО Й.О. Перпер хоч і відходив періодично від справ, але ніколи не залишав видання поза увагою, про що красномовно свідчать написи на обкладинках журналу про те, що журнал видається «за найближчої участі Йос. Перпера».

З перших днів існування журналу редакція закликала своїх шанувальників вербувати передплатників. Збільшення числа читачів, на переконання укладачів журналу, була запорукою його існування і розвитку [3, с. 18].

Але перший рік пройшов для видання складно [21, с. 1–2]. Вже через декілька місяців журнал почав переживати гостру кризу. У травні 1909 р. власник типографії, де друкувалось ВО, заявив, що не видасть вже надрукований № 5, доки не отримає 100 руб. за друк, зважаючи на затримку оплати за по-

передні номери. Грошей в конторі не було ні копійки і Й. Перпер не мав, де їх взяти. Викупити в типографії номер вдалося завдяки тому, що перший «наборщик» видання М.А. Столяр віддав свої власні кошти, які йому надіслали з Америки для переїзду в Чикаго. Номер був розісланий передплатникам і через деякий час Й. Перпер зумів повернути йому гроші. Сам М.А. Столяр, відданий співробітник і палкий прихильник ВО, не вірив, що видання існуватиме довго [36, с. 19–20]. Гостра нестача коштів змусила видати спарений № 8–9, де кількість сторінок була фактично полуторною.

Окрім фінансових труднощів додавав проблем і моральний клімат, що склався навколо видання в Кишиневі, не в останню чергу завдяки нападкам у місцевій пресі [22, с. 8–9]. Це, а також особисті обставини видавців журналу спонукали перенести видання до Києва [28, с. 36].

У Києві справи йшли не легше. Через переїзд вихід № 1 було затримано [15, с. 39]. Від номеру до номеру накопичувався дефіцит. Особисті кошти Й. Перпера танули з кожним днем і для спасіння ВО йому доводилося постійно брати в борг. Через брак коштів редакція змушена була вдаватися до практики видання подвійних і навіть потрійних номерів – № 3–4, № 6–7–8, № 9–10.

Змучений постійною тяжкою боротьбою за існування ВО, Й. Перпер наважився в серпні 1910 р. обговорити справи журналу з Л.М. Толстим. Разом вони вирішили, що необхідно широко рекламувати видання, щоб збільшити кількість передплатників, оскільки навіть у середовищі вегетаріанців далеко не всім було відомо про існування журналу.

Л.М. Толстой, знаючи, що у Й. Перпера немає коштів на оплату оголошень, зголосився написати листи для чотирьох видань на розсуд Й. Перпера наступного змісту: «Редактор видання, якому я співчую, «Вегетарианское обозрение», просить посприяти його журналу. Дозволяю собі звернутись до Вас з проханням, не кажу обмінятись оголошеннями в його і Вашому виданні, а прямо прошу безкоштовно надрукувати його оголошення. Виконанням мого прохання дуже мене зобов'язете. Готовий до послуг. Лев Толстой. 24 серпня 1910 року. с. Кочети».

Усі чотири листа Л.М. Толстого з супровідними листами Й. Перпера були направлені в редакції газет: «Русские Ведомости», «Речь», «Русское Слово» и «Биржевые Ведомости». Перші дві газети надрукували оголошення по п'ять разів на першій сторінці, на видному місці. Два інших оголошення не надрукували.

Така реклама видання хоча і збільшили кількість передплатників, однак не настільки, як очікувалось. Справи залишалися складними і Й. Перпер почав переговори з Московським і Київським вегетаріанськими товариствами про передачу їм журналу, а родина Черткових на його прохання вела такі ж переговори з відомим видавцем С.Д. Ситіним [4].

Ці перемовини ні до чого не призвели. Довелося змінити типографію, через що № 1 за 1911 р. вийшов із значним запізненням [17].

Але попри всі труднощі (в 1911 р. вийшло 2 спарених номери – № 6–7, 9–10) видання продовжило виходити. Смерть Л.М. Толстого пробудила суспільне зацікавлення до всього, що було пов'язано з ним, у тому ж числі до ВО. Кількість читачів неупинно збільшувалась. Окрім цього Й. Перпер став читати платні публічні лекції з вегетаріанства, де слухачам пропонувалось купити журнал, а кошти від них йшли на фінансування ВО [33].

Популяризуючи ВО, він представив його на вегетаріанській виставці та з'їзді німецьких вегетаріанців 10–15 серпня 1911 р. у Дрездені. Звернувся Й. Перпер і до вегетаріанських товариств із закликом підтримати видання. Напевне відомо лише про реакцію Київського вегетаріанського товариства, яке виділило журналу 100 руб. допомоги [6].

Така активна робота з популяризації журналу, збільшення суспільної зацікавленості вегетаріанством загалом дали підстави Й. Перперу анонсувати на 1912 р. поліпшення поліграфічної і змістовної якості ВО, зокрема: розширення відділу «По світу»; відновлення відділу «Діти вегетаріанці», та введення нового – «Міжнародна вегетаріанська преса», де встигло подавалась би характеристика існуючої у світі вегетаріанської преси [10, с. 62].

Відкриваючи передплату на 1913 р., видавці в анонсі зазначили, що не хочуть завчасно давати будь-яких обіцянок, оскільки не в повному обсязі, на жаль, виконали старі (зокрема, спарені номери 1912 р. – № 3–4, 8–9). Незважаючи на збільшення числа передплатників на 1912 р., знову виник значний дефіцит по виданню, щоправда менший, ніж у минулі роки [11, с. 374].

Зменшити дефіцит видання вдалося завдяки благодійним пожертвам у сумі 87 руб. 37 коп. Приватні особи надіслали 49 руб., від 1 до 25 руб. Видавництво «Посередник» пожертвувало 25 руб. Надана безкоштовно для реалізації книга П. Трубецького принесла 9 руб. А група студентів із Італії, де навчався син Й. Перпе-

ра, пожертвувала 12 Fr, що по обмінному курсу склало 4 руб. 31 коп. [8, с. 236]. Редакція вкотре звернулася до прихильників з проханням розповсюджувати ВО (хто може, хай передплатить по зниженій ціні 2.50 руб. додатковий примірник для якоїсь бібліотеки) [18].

З 1913 р. до підтримки видання активно почали долучатись Вегетаріанські товариства. Так перед першою сторінкою ВО протягом першого півріччя 1913 р. розміщувалось вклеєне оголошення на рожевому папері Ради Київського вегетаріанського товариства, що на відзначення 5-річчя заснування товариства, та бажаючи сприяти розповсюдженню вегетаріанської ідеї, буде впродовж 1913 р. висилати ВО безкоштовно при можливості сплатити половину вартість, тобто 1 руб. 25 коп., яка буде прийнята з вдячністю. Бажаючи передплатити журнал на 1913 р. за половину вартість мали звертатися безпосередньо до Київського вегетаріанського товариства за адресою м. Київ, вул. Пушкінська, 9.

23 березня 1913 р. загальні збори Київського вегетаріанського товариства, на пропозицію Й. Перпера, ухвалили на честь 5-річчя заснування товариства виписати 200 річних комплектів ВО на 1913 р. за пільговою ціною 2,50 руб. з розсилкою для 200 міських, народних, безкоштовних бібліотек. Члени товариства сподівались, якщо в кожній бібліотеці журнал прочитає принаймні 50 осіб., то з вегетаріанством познайомиться 10.000 осіб [27, с. 126]. 12 листопада 1913 р. загальні збори Московського вегетаріанського товариства постановили виписати 50 річних комплектів ВО (25 за 1913 та 25 за 1914 р.) на суму 150 руб. [26, с. 403], а Одеське вегетаріанське товариство видало редактору журналу одноразово 100 руб. [6].

Підтримка видання вегетаріанськими товариствами принесла свої плоди і в 1913 р. справи журналу пішли дещо краще. Це був єдиний рік, коли видавці виконали усі свої зобов'язання по передплаті. Але вже з другої половини 1914 р. фінансові проблеми нагадали про себе й уникнути видання спарених номерів не вдалось (№ 6–7, 8–9). І це попри те, що за даними звіту контори ВО в грудні 1913 – березні 1914 рр. на укріплення коштів журналу надійшло 10 руб. від Е.К. Ангельмейєра, 10 руб. від Полтавського вегетаріанського товариства, 30 руб. від Саратовського вегетаріанського товариства, 100 руб. від Петроградського вегетаріанського товариства. На отримані кошти контора ВО протягом 1914 р. висилала 34 річних комплекти журналу 34 безкоштовним бі-

бліотекам-читальням. З них 28 – в Петроград, на адреси, надіслані Петроградським вегетаріанським товариством, 3 – в Рязанську губернію на адреси, вказані Е.К. Энгельмейером, 3 – в Київську губернію для Полтавського вегетаріанського товариства. Оскільки Саратовське вегетаріанське товариство, незважаючи на неодноразові нагадування, не надіслало адреси бібліотек Саратовської губернії, то в конторі ВО вирішили відправити в 1915 р. 10 річних екземплярів журналу 10 бібліотекам Саратовської губернії на власний розсуд [9].

Незважаючи на активну підтримку вегетаріанських товариств, редакція, як і раніше, в першу чергу, покладалась на своїх читачів [24, с. 308] і в подальшому зверталась до бажаючих сприяти ВО надсилати адреси осіб, зацікавлених вегетаріанством. Останнім планували безкоштовно надсилати «Показник статей, розміщених у ВО за 6 років» та «Показник книг по вегетаріанству». Ці ж матеріали, а також плакати з оголошенням передплати на ВО для розміщення в громадських місцях, редакція пропонувала надсилати передплатникам, які побажають їх розповсюджувати [19].

Видавці ВО постійно працювали над покращенням змісту журналу і з цією метою навіть випустили анкету для передплатників. Щоправда, відгукнулася на неї лише половина останніх [24, с. 307]. Причина полягала не в байдужості, а в тому, що багатьом анкета просто не надійшла [14].

Загалом отримані відгуки були схвальні, окрім одного від І. Наживіна, колишнього члена редакції, палкого прихильника вегетаріанства, який розчарувавшись у вегетаріанській ідеї, став нищівним критиком цього руху [5].

Рада Одеського вегетаріанського товариства, отримавши анкету, звернулася до всіх існуючих вегетаріанських товариств з пропозицією надати журналу матеріальну підтримку і широко сприяти його розповсюдженню [35, с. 323].

Опрацюванням анкети редколегія планувала зайнятися в літні місяці 1915 р., коли журнал не виходив, а звіт надрукувати в серпневому

номері видання [38, с. 114]. За попереднім аналізом відповідей на анкету планувалось скоротити або розширити існуючі рубрики і навіть ввести нові – «Як я розумію вегетаріанство», де б вегетаріанство розглядалось і висвітлювалось з різних точок зору. Також була ідея в майбутньому перенести видання до Москви, оскільки, на думку редакції, саме там був центр вегетаріанського руху Російської імперії й окрім того, там проживали найактивніші співробітники журналу [24, с. 308].

Але цим планам не судилося збутися. 2 червня 1915 р. Тимчасовим Комітетом у справах друку був накладений арешт на № 4 ВО, а потім у редакції відбулась конфіскація цього номеру. Незважаючи на сподівання редакції випустити серпневий номер, вони так і не змогли цього зробити. Журнал припинив своє семирічне існування, видавши у 1915 р. лише 5 номерів [20, с. 186].

Отже, поява такого видання була викликана потребами вегетаріанського руху, що набирал обертів під впливом толстовських ідей. Однак, навіть за цих умов поява подібного періодичного видання була можлива лише завдяки самовідданій праці ентузіастів, що не шкодували ні власних коштів, ні сил. Особистий внесок у цю справу Й.О. Перпера – засновника й незмінного члена редколегії, важко переоцінити. Врахувавши досвід попередників, йому вдалося створити вузькопрофільний журнал з широкою програмою, залучивши до співпраці багатьох відомих особистостей того часу. Однак, фінансові проблеми видання були неминучі. З одного боку, редакція прагнула попри все утримати невисоку ціну, щоб зробити журнал загальнодоступним, з іншого – розпорошеність, відносно невелика кількість практикуючих вегетаріанців не забезпечувала виданню достатньої рентабельної кількості передплатників. Навіть суттєва підтримка з боку вегетаріанських товариств не змогла кардинально вирішити питання дефіциту коштів. Окрім фінансових негараздів, проблем виданню додавала і соціально-політична ситуація в країні, що призвело до ліквідації журналу.

ДЖЕРА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бранг П. Особые судьбы русского вегетарианства / П. Бранг // Неприкосновенный запас. – 2006. – № 2 (46). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/nz/2006/2/br10.html>
2. Бранг П. Россия неизвестная: История культуры вегетарианских образов жизни с начала до наших дней / Пер с нем. А. Бернольд и П. Бранг. – М: Языки славянской культуры, 2006. – 568 с.
3. К единомышленникам и читателям // ВО. – 1909. – № 2. – С. 18.
4. Лев Николаевич и «Вегетарианское обозрение» // ВО. – 1911. – № 8. – С. 1–6.
5. Наживин И.Ф. О вегетарианстве и вегетарианцах / И.Ф. Наживин // ВВ. – 1915. – № 3–4. – С. 3–9.

6. Несколько слов о переодической вегетарианской печати // ВВ. – 1914. – № 1. – С. 8.
7. Оголошення // ВО. – 1911. – № 9–10.
8. Отчет конторы // ВО. – 1912. – № 8–9. – С. 236.
9. Отчет конторы // ВО. – 1914. – № 10. – С. 326.
10. Перпер И. Беседа с читателями / И. Перпер // ВО. – 1911. – № 9–10. – С. 61–62.
11. Перпер И. Беседа с читателями / И. Перпер // ВО. – 1912. – № 10. – С. 374–375.
12. Перпер И. К истории вегетарианского движения в России / И. Перпер // ВО. – 1914. – № 10. – С. 314–315.
13. Перпер И. К истории вегетарианского движения в России / И. Перпер // ВО. – 1914. – № 4. – С. 123–125.
14. Редакционные сообщения // ВО. – 1914. – № 10. – С. 326.
15. Редакционные сообщения // ВО. – 1910. – № 1. – С. 39.
16. Редакционные сообщения // ВО. – 1910. – № 10. – С. 39.
17. Редакционные сообщения // ВО. – 1911. – № 1. – С. 48.
18. Редакционные сообщения // ВО. – 1912. – № 10. – С. 375.
19. Редакционные сообщения // ВО. – 1915. – № 3. – С. 114.
20. Редакционные сообщения // ВО. – 1915. – № 5. – С. 186.
21. Редакция. В путь-дорогу // ВО. – 1909. – № 10. – С. 1–2.
22. Редакция. Наши «критики» // ВО. – 1909. – № 2. – С. 8–9.
23. Редакция. Наши цели // ВО. – 1909. – № 1. – С. 1–2.
24. Редакция. Седьмой год // ВО. – 1914. – № 10. – С. 307–308.
25. Садівничий В. О. Письменницька публіцистика в контексті періодичних видань вегетаріанської тематики початку ХХ ст // Наукові записки Інституту журналістики. – 2014. – № 54. – С. 107–111.
26. Старый вегетарианец и С.О. Перпер. По миру. Хроники вегетарианского движения в России и за границей // ВО. – 1913. – № 10. – С. 403–405.
27. Старый вегетарианец и С.О. Перпер. По миру. Хроники вегетарианского движения в России и за границей // ВО. – 1913. – № 3. – С. 125–128.
28. Старый вегетарианец. По миру // ВО. – 1909. – № 10. – С. 36–37.
29. Старый вегетарианец. По миру // ВО. – 1909. – № 6. – С. 36–38.
30. Старый вегетарианец. По миру // ВО. – 1910. – № 1. – С. 36–39.
31. Старый вегетарианец. По миру // ВО. – 1910. – № 2. – С. 35.
32. Старый вегетарианец. По миру // ВО. – 1911. – № 6–7. – С. 59–63.
33. Старый вегетарианец. По миру // ВО. – 1911. – № 8. – С. 35–39.
34. Старый вегетарианец. По миру // ВО. – 1913. – № 9. – С. 361–362.
35. Старый вегетарианец. По миру // ВО. – 1914. – № 10. – С. 323–324.
36. Столяр М.А. Письма из Америки / М.А. Столяр // ВО. – 1914. – № 1. – С. 19–20.
37. Фісенко Т.В. Часописи «здорового способу життя» на території України початку ХХ ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2198>
38. Эрато-Слущкий Л. Библиография и критика / Л. Эрато-Слущкий // ВО. – 1915. – № 3. – С. 112–114.

REFERENCES

1. Brang P. Osoby'e sud'by' russkogo vegetarianstva / P. Brang // Neprikosnovenny'j zapas. – 2006. – № 2 (46). [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: [xtp://magazines.russ.ru/nz/2006/2/br10.xml](http://magazines.russ.ru/nz/2006/2/br10.xml)
2. Brang P. Rossiya neizvestnaya: Istoriya kul'tury' vegetarianskix obrazov zhizni s nachala do nashix dnei / Per s nem. A. Bernol'd i P. Brang. – M: Yazy'ki slovyanskoi kul'tury', 2006. – 568 s.
3. K edinomy'shlennikam i chitatel'nyam // ВО. – 1909. – № 2. – С. 18.
4. Lev Nikolaevich i «Vegetarianskoe obozrenie» // ВО. – 1911. – № 8. – С. 1–6.
5. Nazhivin I.F. O vegetarianstve i vegetariancah / I.F. Nazhivin // VV. – 1915. – № 3–4. – С. 3–9.
6. Neskol'ko slov o pereodicheskoj vegetarianskoj pechati // VV. – 1914. – № 1. – С. 8.
7. Ogoloshennya // ВО. – 1911. – № 9–10.
8. Otchet kontory' // ВО. – 1912. – № 8–9. – С. 236.
9. Otchet kontory' // ВО. – 1914. – № 10. – С. 326.
10. Perper I. Beseda s chitatel'nyami / I. Perper // ВО. – 1911. – № 9–10. – С. 61–62.
11. Perper I. Beseda s chitatel'nyami / I. Perper // ВО. – 1912. – № 10. – С. 374–375.
12. Perper I. K istorii vegetarianskogo dvizheniya v Rossii / I. Perper // ВО. – 1914. – № 10. – С. 314–315.
13. Perper I. K istorii vegetarianskogo dvizheniya v Rossii / I. Perper // ВО. – 1914. – № 4. – С. 123–125.
14. Redakcionny'e soobshheniya // ВО. – 1914. – № 10. – С. 326.

15. Redakcionny'e soobshheniya // VO. – 1910. – № 1. – S. 39.
16. Redakcionny'e soobshheniya // VO. – 1910. – № 10. – S. 39.
17. Redakcionny'e soobshheniya // VO. – 1911. – № 1. – S. 48.
18. Redakcionny'e soobshheniya // VO. – 1912. – № 10. – S. 375.
19. Redakcionny'e soobshheniya // VO. – 1915. – № 3. – S. 114.
20. Redakcionny'e soobshheniya // VO. – 1915. – № 5. – S. 186.
21. Redakciya. V put'-dorogu // VO. – 1909. – № 10. – S. 1–2.
22. Redakciya. Nashi «kritiki» // VO. – 1909. – № 2. – S. 8–9.
23. Redakciya. Nashi celi // VO. – 1909. – № 1. – S. 1–2.
24. Redakciya. Sed'moj god // VO. – 1914. – № 10. – S. 307–308.
25. Sadivnichij V.O. Pis'mennic'ka publicistika v konteksti periodichnix vidan' vegetarians'koї tematiki pochatku XX st // Naukovi zapiski Institutu zhurnalistiki. – 2014. – № 54. – S. 107–111.
26. Sary'j vegetarianec i S.O. Perper. Po miru. Xroniki vegetarianskogo dvizheniya v Rossii i za granicej // VO. – 1913. – № 10. – S. 403–405.
27. Sary'j vegetarianec i S.O. Perper. Po miru. Xroniki vegetarianskogo dvizheniya v Rossii i za granicej // VO. – 1913. – № 3. – S. 125–128.
28. Sary'j vegetarianec. Po miru // VO. – 1909. – № 10. – S. 36–37.
29. Sary'j vegetarianec. Po miru // VO. – 1909. – № 6. – S. 36–38.
30. Sary'j vegetarianec. Po miru // VO. – 1910. – № 1. – S. 36–39.
31. Sary'j vegetarianec. Po miru // VO. – 1910. – № 2. – S. 35.
32. Sary'j vegetarianec. Po miru // VO. – 1911. – № 6–7. – S. 59–63.
33. Sary'j vegetarianec. Po miru // VO. – 1911. – № 8. – S. 35–39.
34. Sary'j vegetarianec. Po miru // VO. – 1913. – № 9. – S. 361–362.
35. Sary'j vegetarianec. Po miru // VO. – 1914. – № 10. – S. 323–324.
36. Stolyar M.A. Pis'ma iz Ameriki / M.A. Stolyar // VO. – 1914. – № 1. – S. 19–20.
37. Fisenko T.V. Chasopisi «zdorovogo sposobu zhittya» na teritorii Ukraїni pochatku XX st. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2198>
38. E'rato-Sluckij L. Bibliografiya i kritika / L.E'rato-Sluckij // VO. – 1915. – № 3. – S. 112–114.

© Елена Пивоваренко
(Киев)

**ПЕРИОДИЧЕСКАЯ ВЕГЕТАРИАНСКАЯ ПРЕССА В УКРАИНЕ В НАЧАЛЕ XX В.:
ПРОБЛЕМЫ СТАНОВЛЕНИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ. НА МАТЕРИАЛАХ
ЖУРНАЛА «ВЕГЕТАРИАНСКОЕ ОБОЗРЕНИЕ»**

В статье идет речь о единственном вегетарианском печатном органе Российской империи – журнале «Вегетарианское обозрение», который основан в 1909 г. И. Перпером в г. Кишиневе, а с 1910 г. по май 1915 г. выходил в г. Киеве. Проанализированы периодичность его печати, объем, цена, редакционный состав, тематика, цели и задачи.

Определены главные редактора, издатели журнала и их персональный вклад в развитие издания. Отмечено, что в состав сотрудников редакция включала более 30 человек, в том числе Л. Толстого, который всячески способствовал журналу.

Доказано, что журнал на постоянно переживал финансовые трудности. Выяснено, что поддерживать его печать долгое время удавалось исключительно усилиями и средствами сотрудников и в первую очередь, его редакторов. Прослежены дополнительные источники финансирования журнала.

Ключевые слова: вегетарианство, «Вегетарианское обозрение», пресса Российской империи, журнал.

© Olena Pyvovarenko
(Kyiv)

**PERIODICAL VEGETARIAN PRESS IN UKRAINE AT THE BEGINNING OF THE
20TH CENTURY: PROBLEMS OF ESTABLISHMENT AND FUNCTIONING. ON THE
MATERIALS OF «VEGETARIANSKOYE OBOZRENIE» («VEGETARIAN REVIEW»)
MAGAZINE**

The article refers to the sole vegetarian body of the Russian Empire. This is «Vegetarianskoye obozrenie» («Vegetarian Review») magazine which was launched in 1909 by J. Perper in Kyshyniv. Starting from 1910 it had been coming out in Kyiv till forced closure by the authorities in 1915. The periodicity of its printing, volume, price, editorial structure, subject, purpose and tasks were analyzed in the article.

It was found out that the magazine was published monthly, 10 times a year, except for June and July. Designed for a wide range of readers it was issued in Russian and had a broad programme. The volume of one issue used to be 32 pages but due to financial challenges twin issues were frequently published. During the whole period of magazine's existence, the cost of annual subscription was stable, although the retail price varied significantly. In order to attract as many readers as possible, publishers sometimes offered substantial discounts. But still, in 1914 constant financial difficulties forced them to abandon this practice. Obviously, issued number of copies had never been sold out. Thus in 1915 readers were offered to buy a whole-year set of issues published in 1909.

There were determined main editors of the magazine. These were J. Perper (1909), O.Kondratkovska (starting from 1910), J. Sklovskiy (starting from Issue #4, 1911), J. Perper (starting from Issue #5, 1915). Regarding publishers, these were J. Perper (1909), O. Kondratkovska (starting from Issue #2, 1910), L. Fish and J. Perper (starting from Issue #4, 1911).

The editorial staff counted more than 30 people, most of whom weren't local. One of editorial commission's members was L. Tolstoy. He was an ideologist of Russian Empire vegetarian movement and highly contributed to publishing of the magazine.

It is proved that the magazine, during its existence, was experiencing a severe financial crisis and was repeatedly on the verge of closure. The editorial staff, in the first place, relied on their readers, constantly encouraging them to popularize the magazine. But its publication was managed solely by efforts of publishers and other members of editorial staff. Starting from 1913 financial problems had been partly covered by private donations and significant contributions from vegetarian associations in support of the magazine. This contributed to the stabilization of the financial condition of the edition and led to its improvement. However, it did not solve the problems permanently.

Key words: vegetarianism, "Vegetarianskoye obozrenie" ("Vegetarian Review"), Russian Empire press, magazine.

До редакції надійшла 2.03.2018.